

22 червня — День скорботи і вшанування пам'яті
жертв війни в Україні

ОДРАЗУ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Яким був Зарічненський район 70 років тому: нові знахідки в
Державному архіві Рівненської області

Гортаючи аркуші справи зі статистичним матеріалом про стан господарства районів Рівненської області після звільнення їх від німецько-фашистської окупації, серед багаточисельних таблиць з цифрами, неочікувано натрапляю на документ на 4 сторінках, писаний від руки під назвою «Коротка економічна характеристика Морочнівського району станом на 01 серпня 1945 р.» (до речі, такий документ є тільки по Морочнівському району). Підготував його інспектор Центрального статистичного управління Держплану СРСР в Морочнівському районі Є. Красовський.

ДО І ПІСЛЯ ВІЙНИ. Свої нотатки автор додав до таблиці «Коротка економічна характеристика Морочнівського району станом на 01 червня 1944 р.», яку було ним же складено раніше, тому й розпочнемо саме з неї.

Станом на 01.06.1944 всього в районі проживало 27872 людини, в т.ч. 11225 чоловіків та 16647 жінок, серед них - 14294 дитини віком до 15 років. Райцентр знаходився в с. Велике Морочне. До війни в районі був один радгосп і одна машинно-тракторна станція (МТС). Кількість промислових підприємств становила 13, працівників на них - 86. Відразу після звільнення працювало тільки 2 підприємства (млини в с. Муравин, с. Заозер'я) з 6 робітниками. Від електростанції потужністю 250 квт, яка працювала до війни, зали-

чагарників, в яких є багато дичини: дикі кози, свині, вовки, лисиці, білки тощо. В лісах багато чорниць, брусниці, журавлини, ожин, суниць і де-не-де - малина, а також гриби. Через район протікають річки Стир, Стохід, Струмень, Прип'ять і маленькі річки Веселуха, Ножик, Неділька; декілька меліоративних каналів. Всі річки течуть на північ. Були в районі і рибні озера при селах Нобель, Острівськ, Біле, Заозер'я, Комори, Млинок, Борова, Ниговищі та ін. Водне господарство експлуатується місцевим рибгоспом «Миколаєво-Гол'є», який мав штучні ставки на території біля 3000 гектарів і де працювало зразкове господарство з розведення коропів. Однак, після війни це величезне господарство повністю зруйноване, від коропів і сліду не залишилося і нема навіть насіння на розплід.

НАСЕЛЕННЯ РАЙОНУ на 01 січня 1941 р. становило біля 38000 чоловік, на 01 січня 1945 р. - 28093. Ще 5543 були в Червоній Армії, в біженцях, на роботах в інших областях. За національністю - більшість українців, хоча після 17 вересня 1939 р., коли район приписали до Пінська (БРСР), то все населення писалося як білоруси, а ще раніше, при Польщі - поліщуками-поляками православного віросповідання. Населення, в основному, займалося землеробством, розведенням великої рогатої худоби, овець, коней, свиней, для чого в районі є

Пересування відбувається первісним способом - пішки, або на селянських шкапах. А якщо треба на вокзал в Пінськ, то човнами, але під час війни і човни всі попропадали, залишилися діряві корита. В місто і на станцію Дубровиця мандруємо рідко, і то тільки тоді, коли туди направляється тутешня військова гарнізонна група.

ТОРГІВЛЯ В РАЙОНІ. Базарів або ярмарок немає. Якщо комусь треба на базар, добираються до Пінська, де є базар і «купівля-продаж». На місці, в райцентрі, сільська бабця за яйця, масло, ягоди нічого купити не може, через відсутність товару, і навіть, достатньо солі, яка на даний момент є дорожчим продуктом у селянському побуті. Є райспоживспілка (але чим вона займалася автор не вказав).

КУЛЬТУРА. Є районний відділ народної освіти, якому підпорядковується 11 початкових шкіл; клуб з кінотеатром (незакінчений). Фільми показують дуже рідко. Є бібліотека, якою користуються деякі працівники райцентру, які мають дозвілля-час читати літературу.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я. Є відділ охорони здоров'я, лікарня на 28 ліжок, аптека, яку називають амбулаторією, але без найнеобхідніших і найпростіших ліків. В селах є 3 медичних фельдшерських пункти.

КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО. В райцентрі в Погості, далеко від р. Стир, є кам'яна лазня всього на 10-14 осіб, воду до неї треба підвозити з річки на підводах.

шилося тільки місце. До війни в районі було всього 3 трактори, 1 вантажівка; працювало 45 магазинів (в 1945 р. - 3), 1 їдальня (в 1945 р. - 2). Після звільнення району діяла тільки 1 школа з 13 вчителями (до війни - 43, працювало 110 вчителів).

Яким же був стан району через рік після звільнення його від окупації, а саме влітку 1945 р. Далі розповідь самого автора.

«**ТЕРИТОРІЯ РАЙОНУ** займала більше 1800 квадратних кілометрів. Зі сходу межувала з Висоцьким, з південного сходу - з Володимирецьким, з півдня - з Володимирецьким і Рафаловським, з заходу - з Любешівським районом Волинської області, з північного заходу - з Іванівським, з півночі - з Жабчицьким і Пінським районами Пінської області.

Державні установи Морочнівського району знаходилися на відстані 22 км. від с. Морочне - в с. Погост Зарічний і в сусідніх до Погосту селах Калець і Муравин на лівому березі великої річки Стир, тобто біля кордону з Висоцьким районом, на самому краю Морочнівського. В районі є 45 великих і 10 менших сіл, а також велика кількість окремих хуторів і «застенок» при тих же селах, адміністративно віднесених до 37 сільських рад. Грунт в районі дуже різний, але більше супіщаний, суглинистий, піщаний і болотистий. Орні поля потребують посиленої обробки гноєм. Крім болота (Пінські болота) район має багато листяних та хвойних лісів і

випаси і сінокоси. Однак після війни худоби залишилося зовсім мало.

ПРОМИСЛОВІСТЬ розвинута зовсім слабо. Є райпромкомбінат, до складу якого входить єдиний на весь район паровий млин в Муравині, який не може забезпечити понад 7000 господарств. Млин без ремонту, працює дуже погано, очікувати черги доводиться цілий тиждень. За відсутності змеленого борошна, я, як і інші службовці, тижнями не маю хліба. Є кравецька майстерня, в якій працюють «1-2 «партача», а не портные». Швейна машинка часто псується, або просто немає голок. Згадується і шевська майстерня, в якій працює 3 каліки і в якій ніколи немає дерев'яних шевських цвяхів-шпильок, працівники самі мусять стругати цвяхи для чобіт замовників. Є незакінчений лісопильний завод в с. Острівськ, МТС, а при ній ковальня з 2-3 ковалями, вічно заваленими роботою з плугами, а тепер - з серпами. Маслозавод примітивний, кустарний.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО місцеве населення веде в основному хуторське. За неуточненими даними, в районі рахується оранки 13000 гектарів. Обробляють землю плугами і боронами, в які запрягають коней, іноді - волів. Але після війни їх залишилося зовсім мало. 5704 господарі не мають волів, 3883 господарства не мають робочих коней. Робочих коней є 2291, волів - 614. 18 сіл повністю на хуторах.

ТРАНСПОРТ В РАЙОНІ. Немає ні пароплавства, ні залізниці.

ЗВ'ЯЗОК. Пошта працює нерегулярно. Возити і здавати кореспонденцію у Дубровицю в теперішній неспокійний час небезпечно і неможливо. Кореспонденцію сюди поки доставляють поштовим аеропланом з Рівне, але аероплан курсує нерегулярно і то тільки у тиху погоду. Коли немає аероплану, нема і газет і ми сидимо тут, відірвані від широкого світу.

ПРЕСА. При райконторі зв'язку є «Союздрук», але газети доставляються неакуратно. Є і редакція, в якій тільки маленька машинка, на якій іноді друкують листівки під назвою «Червона зірка». Бувають навіть такі тижні, коли через відсутність газет-літератури для читання нема у що закрутити цигарку-табаку.

Про розміри збитків, завданих населенню під час окупації можна було б написати багатотомну книгу. Скажу коротко. До тла спалено села: Борова, Вовчиці, Дібрівськ, Дубчиці, Комори, Неньковичі, Ніговище, пів Нобеля, Погоста. Найбільше постраждало с. Старі Коні. Люди і по сьогодні живуть в ямах, в землянках, до повернення чоловіків з Червоної Армії. В районі нема жодного незачепленого села. В с. Железниця німці в 2-3 заходи спалили 30 родин зі 187 їхніми членами і розстріляли всіх до останньої душі. Націоналісти вбили 20 осіб.

В районі все ще неспокійно. Висовуватися з райцентру одному без військової охорони небезпечно».

Підготувала Л. ЛЕОНОВА,
начальник відділу Державного
архіву Рівненської області